

УДК 74.584(4 Укр.)738.11

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПРОГРАМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВНЗ

Харківська А. А.

У статті проаналізовано критерії оцінювання якості програми інноваційного розвитку ВНЗ як складові системи управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ. Автор визначає такі критерії оцінювання якості програми інноваційного розвитку: формування цілей; визначення завдань планування; обґрунтованість розробки; обґрунтованість рішення про зміну концептуальних основ освітньої системи ВНЗ; наявність стратегії; наявність єдиної структури; наявність інноваційних проектів; наявність плану дій щодо впровадження інноваційних проектів; наявність експертизи інноваційних проектів; наявність оцінювання очікуваних результатів змін освітньої системи.

Ключові слова: інноваційний розвиток, критерії оцінювання, програма, ВНЗ.

В статье проанализированы критерии оценивания качества программы инновационного развития вуза как составляющая системы управления инновационным развитием педагогического вуза. Автор определяет такие критерии для оценки качества программы инновационного развития: формирование целей, определение задач планирования; обоснованность разработки; обоснованность решения об изменении концептуальных основ образовательной системы вуза; наличие стратегии; наличие единой структуры; наличие инновационных проектов; наличие плана действий по внедрению инновационных проектов; наличие экспертизы инновационных проектов; наличие оценки ожидаемых результатов изменений образовательной системы.

Ключевые слова: инновационное развитие, критерии оценивания, программа, вуз.

The article offers analysis of the assessment criteria for the program of innovative development of a higher educational institution as a component of the management system for innovative development of a higher educational institution. The author sets such assessment criteria for the program of innovative development as: formation of goals; formulation of planning objectives; substantiation of development; substantiation of the decision to change conceptual foundations of the educational system at a higher educational institution; strategy; integrated structure; action plan for implementation of innovative projects; measurement of expected results from the changes in the educational system.

Key words: innovative development, assessment criteria, program, higher educational institution.

Постановка проблеми. Визначення прогностичних напрямів управління інноваційним розвитком (УІР) педагогічного ВНЗ, а саме: зміну концептуальних основ освітньої діяльності; модернізацію елементів освітньої системи; забезпечення постійного впровадження інновацій в освітню систему; інтенсифікацію теоретичних наукових розробок та їх інтеграція в освітній процес; приведення теоретичних та методичних засад управління ВНЗ у відповідність до сучасних вимог освіти [4, с. 219] – зумовило нагальну потребу розробки програми інноваційного розвитку (ІР) як складової системи УІР педагогічного ВНЗ.

Оцінювання розвитку вищих навчальних закладів є невід'ємною складовою моніторингу освітнього процесу [5]. Ця складова задовольняє попит споживачів ринку освітніх послуг та ринку праці щодо репутації вищого навчального закладу, стимулює змагальність, сприяє активізації участі цільових груп у формуванні сучасних вимог до рівня підготовки фахівців. Адже в університетах народжуються не тільки нові ідеї, засади духовного та економічного зростання держави, але й готується нове покоління компетентних професіоналів, які здатні реалізувати їх практично в умовах розбудови соціально орієнтованої економіки [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції управління інноваційними процесами розкрито в працях В. І. Гінзбурга, О. Г. Козлової, В. М. Скар та ін.; розв'язанню проблеми підготовки вчителя до інноваційної діяльності присвячено наукові розвідки І. Н. Авдєєва, Г. В. Єльникової, Н. І. Клокар, О. Г. Козлової, Є. В. Макагон, В. Ф. Паламарчук, О. В. Попової та ін. Проблеми управління інноваційним розвитком школи розглядали М. Е. Генсон, Г. В. Єльникова, В. І. Качалов, В. В. Левшина, Є. М. Павлютенков, Ю. П. Похолков, С. Я. Салига, Є. К. Сахарчук, Т. М. Сорочан, Є. М. Хриков, О. П. Якубовський та ін. Але теоретичні питання УІР вищого навчального педагогічного закладу лише починають досліджувати науковці В. В. Олійник, Л. П. Сніцар, Т. М. Сорочан, О. М. Спирін, Ю. Г. Татур, Г. С. Цехмістрова. У такому контексті особливого значення набуває необхідність розробки типової програми інноваційного розвитку ВНЗ та критеріїв оцінювання її якості.

Мета статті – проаналізувати критерії оцінювання якості програми інноваційного розвитку ВНЗ як складову системи управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Науково обґрунтована постановка цілей роботи ВНЗ – складне й важливе завдання, це перший критерій належить до формування цілей програми ІР.

Цілі повинні: орієнтуватися на законодавчі документи та державні акти; відображати сучасні тенденції розвитку вищої освіти [3, с. 42]; урахувати сфери діяльності ВНЗ; урахувати наявний стан можливостей матеріально-технічної бази; урахувати потреби споживачів освітніх послуг; конкретизувати кінцевий результат інноваційного розвитку; бути чітко визначеними за термінами; відповідати загальній меті освіти; бути зрозумілими як для керівників, так і для виконавців; бути взаємопов'язаними із закономірностями та принципами сучасного розвитку теорії управління.

Другий критерій належить до визначення завдань планування програми ІР. Зважаючи на те, що освіту можна вважати спрямованою на інтереси особистості, якщо через неї можна розв'язувати такі завдання [2, с. 17]: гармонізувати відносини людини з природою через засвоєння сучасної наукової картини світу; стимулювати інтелектуальний розвиток і збагачення мислення, творчість через засвоєння сучасних методів і засобів наукового пізнання; з огляду на те, що людина живе в суспільстві, домогтися її успішної соціалізації шляхом занурення в існуючу культуру, зокрема й техногенну, в комп'ютеризоване середовище; урахувуючи, що сучасна людина живе за умов насиченого активного інформаційного середовища, навчити її жити в його потоці, створити умови для безперервної освіти; зважаючи на інтегративні тенденції розвитку науки й техніки та потребу в новому рівні наукової грамотності, створити умови для здобуття широкої базової освіти, яка дасть змогу доволі швидко переключатися на суміжні галузі професійної діяльності.

Третій критерій було визначено як критерій обґрунтованості розробки програми, де відображається поєднання цілей розвитку ВНЗ із загальними цілями педагогічної освіти; що визначає потрібні зміни в системі УІР ВНЗ, для створення умов досягнення бажаних результатів діяльності ВНЗ; бо слід забезпечити розробку програми ІР засобами її реалізації й визначити відповідні терміни. Отже, критерій визначається наявністю: поєднання цілей, які декларують необхідність змін у системі УІР; засобів реалізації програми; визначених термінів реалізації програми.

Четвертий критерій – обґрунтованість рішення про зміну концептуальних основ освітньої системи ВНЗ (у разі потреби). Цей критерій обумовлений тим, що сучасний розвиток вищої освіти загалом та педагогічної зокрема вимагає відповідності розвитку ВНЗ до змін сучасних вимог щодо моделі педагога; змін у кадровому потенціалі ВНЗ, матеріально-технічній базі, інформаційно-освітньому середовищі, щоб створити умови для досягнення бажаних результатів діяльності ВНЗ, тобто створити кадровий, матеріально-технічний та інформаційний потенціали.

Отже, критерій відображає відповідність концептуальних основ інноваційного розвитку ВНЗ провідним тенденціям розвитку освіти загалом та ВНЗ зокрема.

Суть управління виявляється у визначенні стратегій функціонування й розвитку ВНЗ для вирішення проблем середньострокового та довгострокового характеру як цілісної системи дій [6, с. 73], що під час розробки стратегії розвитку ВНЗ спирається на визначені прогностичні напрями УІР ВНЗ, ураховує вихідний стан освітньої системи, прогнозує образ бажаного майбутнього, що спрямоване на

досягнення концептуальних цілей, тобто визначення перспективи розвитку ВНЗ і спирається на засоби побудови та реалізації обраної стратегії розвитку ВНЗ.

Таким чином, п'ятий критерій визначаємо як наявність стратегії програми інноваційного розвитку ВНЗ, тобто наявність прозорого зв'язку між закономірностями, принципами, функціями, новими методами, технологіями здійснення освітніх процесів та їх відповідність цілям і завданням УІР ВНЗ; наявність мотиваційного середовища.

Шостий критерій – наявність єдиної структури програми, в якій: елементи освітньої системи ВНЗ знаходяться у взаємозв'язку з компонентами внутрішнього середовища ВНЗ; визначені етапи розробки програми ІР ВНЗ, а також урахуються: можливість передбачення змін, використання переваг взаємодії із соціумом, можливість ідентифікації ВНЗ із зовнішнім середовищем, можливість використання альтернатив змін УІР ВНЗ.

Визначений критерій показує, які дії та в якій послідовності потрібно реалізувати на етапах упровадження програми ІР ВНЗ, щоб відбулися необхідні зміни в освітній системі педагогічного ВНЗ.

Сьомий критерій – наявність інноваційних проектів. У межах цього дослідження ми вважаємо, що розробка й упровадження інноваційних проектів, зміст яких має бути спрямований на вирішення актуальних завдань сьогодення, є підґрунтям для інноваційного розвитку ВНЗ, тому що на підставі отриманих за допомогою інноваційних проектів результатів можна приймати рішення щодо реалізації програми ІР ВНЗ.

При цьому впроваджені інноваційні проекти, зважаючи на зовнішнє та внутрішнє середовища ВНЗ, можуть реалізовуватися, не дотримуючись чіткої послідовності складу етапів, разом з тим існує низка загальних етапів реалізації освітніх проектів. Сукупність цих етапів від виникнення потреби в змінах до реалізації інноваційних проектів утворює структуру інноваційного проекту.

Восьмий критерій – наявність плану дій щодо впровадження інноваційних проектів в управління елементами освітньої системи, що відображає структуру розробки та реалізації інноваційних проектів за технологією розробки та впровадження інноваційних процесів, а саме: вивчення актуальності проблеми та підходів щодо її вирішення; аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, що сприяють або не сприяють процесам оновлення; розробка стратегії оновлення та загальних вимог до інноваційного проекту (планування результатів); аналіз психолого-педагогічних джерел та педагогічна експертиза навчально-виховного процесу (або його ділянок), що підлягає перетворенню (виявлення факторів, що можуть перешкоджати введенню інновацій, нововведень, які можуть бути використані для здійснення необхідних оновлень); теоретико-методологічна адаптація інновацій, нововведень стосовно вирішення поставленої проблеми; розробка методики та технології впровадження (визначення послідовності дій щодо впровадження новизни); реалізація технології впровадження (визначення етапів, мотивації виконавців, термінів реалізації, форм упровадження, розподіл обов'язків між виконавцями); зворотний зв'язок, моніторинг ефективності впровадження.

Дев'ятий критерій передбачає експертизу інноваційних проектів, що включає в себе: визначення відповідності цілей інноваційного проекту прийнятим раніше загальним концептуальним засадам; визначення, чи узгоджені інноваційні проекти між собою за змістом, функціями, методами тощо, чи ні; визначення наявності забезпечення необхідних обсягів фінансування проектів; визначення відповідності термінів реалізації проектів встановленим; передбачення можливих негативних наслідків реалізації інноваційних проектів.

Десятий критерій – наявність оцінювання очікуваних результатів змін освітньої системи; удосконалення системи моніторингу та оцінювання ефективності: системи управління ВНЗ, якості освітнього процесу, якості наукової діяльності тощо; створення ефективної системи моніторингу діяльності функціональних структур ВНЗ.

Визначивши критерії оцінювання якості програм ІР ВНЗ III–IV рівня акредитації, було проаналізовано існуючі програми розвитку 15 ВНЗ в Україні та за її межами.

Спираючись на проведений аналіз програм інноваційного розвитку ВНЗ, за обґрунтованими вище критеріями якості програми ІР можемо зазначити, що:

– за першим критерієм – сформованість цілей – у всіх проаналізованих програмах цей критерій наявний. Цей аналіз дає підстави стверджувати, що

керівництво та професорсько-викладацький склад проаналізованих ВНЗ розуміють необхідність подальшого вдосконалення системи вищої освіти, відповідно до умов соціально-орієнтованої економіки та інтеграції в європейське освітнє співтовариство;

– за другим критерієм – визначення завдань – програми трьох ВНЗ мають завдання, сформовані недостатньою мірою, на відміну від чітко сформованих завдань в інших програмах. Аналіз завдань програм розвитку доводить, що вони спрямовані на: забезпечення формування професійних компетентностей майбутніх фахівців, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах; реалізацію освітньої політики держави; підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку праці;

– за третім критерієм – обґрунтованість розробки програми – лише в одній програмі обґрунтованість програми наявна недостатньою мірою, тобто не відображає актуальності її впровадження. Результати аналізу за цим критерієм дають підстави дійти висновку, що всі розробники програм приділяють значну увагу цьому критерію, вважаючи його необхідним для мотивації колективу, який розробляє та впроваджує цю програму;

– за четвертим критерієм – обґрунтованість рішення про зміну концептуальних основ освітньої системи ВНЗ – можемо зазначити таке: необхідність зміни концептуальних основ освітньої системи вважають доцільною розробники більшої половини програм, тому цей критерій у вищезазначених програмах наявний. Проте слід зазначити, що цей критерій не завжди є показником інноваційного розвитку ВНЗ, бо програма ІР ВНЗ розробляється на суттєво коротший термін, ніж концептуальні основи, що реформуються при серйозних змінах у тенденціях розвитку вищої освіти;

– п'ятий критерій – наявність стратегії програми інноваційного розвитку ВНЗ – та шостий критерій – наявність єдиної структури програми – є обов'язковими під час розробки програми ІР ВНЗ, тому вони наявні в усіх проаналізованих програмах;

– сьомий критерій – наявність інноваційних проектів – зупинимось на детальному аналізі показників за цим критерієм, бо, відповідно до теми цього дослідження, вважаємо його одним з найважливіших при реалізації УІР ВНЗ загалом та програми ІР зокрема. Адже інноваційний проект у межах будь-якої програми розвитку має бути спрямований на вирішення актуальних завдань сьогодення й реалізацію прогностичних напрямів розвитку освітнього потенціалу кожного ВНЗ, при цьому, як було зазначено вище, впроваджені інноваційні проекти мають урахувувати характеристики стану зовнішнього та внутрішнього середовищ ВНЗ. Отже, проаналізувавши програми ІР за сьомим критерієм, можемо відзначити, що лише в програмах чотирьох ВНЗ наявні інноваційні проекти, під час аналізу інших програм ми не знайшли посилань на розробку та впровадження інноваційних проектів;

– аналіз за восьмим критерієм – наявність плану дій щодо впровадження інноваційних проектів в управлінні елементами освітньої системи – та дев'ятим критерієм – наявність експертизи інноваційних проектів – показав, що її відсутність у всіх проаналізованих програмах є закономірною, з огляду на висновки з проаналізованого сьомого критерію;

– за десятим критерієм – наявність оцінювання очікуваних результатів змін освітньої системи – у програмах семи ВНЗ цей критерій наявний, у програмах у двох ВНЗ – наявний недостатньою мірою. Найбільш ґрунтовно він відображений лише в одній програмі, де визначено відповідальних, терміни, критерії оцінювання та очікувані результати, але навіть у ній цей критерій не враховує взаємозв'язок елементів і компонентів освітньої системи за напрямками УІР ВНЗ, що були обґрунтовані вище.

Проаналізувавши програми розвитку ВНЗ за розробленими нами критеріями оцінювання якості програми, з'ясовано, що отримана система критеріїв є актуальною для аналізу програм інноваційного розвитку педагогічного ВНЗ III–IV рівня акредитації.

Доведено, що для моделювання системи УІР педагогічного ВНЗ III–IV рівня акредитації необхідно визначити критерії оцінювання якості програми ІР ВНЗ III–IV рівня акредитації. Такими були визначені: формування цілей програми ІР; визначення завдань планування програми ІР; обґрунтованість розробки програми; обґрунтованість рішення про зміну концептуальних основ освітньої системи ВНЗ; наявність стратегії програми інноваційного розвитку ВНЗ; наявність єдиної структури програми; наявність інноваційних проектів; наявність плану дій щодо впровадження

інноваційних проєктів; наявність експертизи інноваційних проєктів; наявність оцінювання очікуваних результатів змін освітньої системи.

Висновки. Здійснивши аналіз програм інноваційного розвитку ВНЗ України та Росії, можемо зазначити, що для якісного моделювання системи УІР ВНЗ III–IV рівня акредитації в програмах розвитку необхідно враховувати розробку та реалізацію інноваційних проєктів як цеглин формування інноваційного зовнішнього та внутрішнього середовищ ВНЗ.

Літератури

1. Рейтинг вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації МОНмолодьспорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/higher-education/rejting/>. – Назва з екрана.
2. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. І. Слєпкань. – К. : Вища школа, 2005. – 239 с.
3. Технології експертизи управління освітнім процесом у загальноосвітньому закладі : наук.-метод. посіб. / А. М. Єрмола, Л. Г. Москалець, О. Р. Суджик, О. М. Василенко. – Харків : Пошук, 2000. – 260 с.
4. Харківська А. А. Теоретичні і методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.06 "Теорія та методика управління освітою" / Харківська Алла Анатоліївна. – Луганськ, 2012. – 596 с.
5. Хриков Є. М. Внутрішкільний контроль / Є. М. Хриков // Рідна школа. – 1996. – № 5–6. – С. 69–71.
6. Цехмістрова Г. С. Управління в освіті та педагогічна діагностика : навч. посіб. / Г. С. Цехмістрова, Н. А. Фоменко. – К. : Видавничий дім "Слово", 2005. – 280 с.